

Magyar Agrár és Élettudományi Egyetem Rippl-Rónai Művészeti Kar
Fotográfia BA szak

„99” szakdolgozat

Kanicska Erik Soma

E7HX7L

Konzulens: Molnár Ágnes Éva, egyetemi docens

2021

Tartalomjegyzék

0. Bevezetés	3
I. Az úrkúti mangánbánya rövid története	5
II. Szociológiai kérdések	7
II.1 Falutársadalom	7
II.2. Munkaszociológia, kitekintés Úrkútra	8
III.1. Indusztriál fényképészet (múlt, jelen)	10
III.2. Új látásmódok az első világháború után	14
IV. Kitekintés az egyetemi tanulmányaimra	16
V. Munkanapló	18
VI. Befejezés	20

0. Bevezetés

A kaposvári Magyar Agrár és Életművészeti Egyetem Rippl-Rónai Művészeti Kar Fotográfia szakon végzett tanulmányaim lezárásaként, egy Nyugat-Bakony régióban elhelyezkedő történelmileg bányászfaluban, Úrkúton készítettem el a diplomamunkám részét képező fotósorozatom. Gyermekkoromban sokat jártunk túrázni a Bakonyba, és feltűnt egy épület a faluból kifelé haladva Szentgál és Ajka közt fekvő Úrkút vonzaskörzetében. Az erdőből kibukkanó gyárnak tűnő poros épület, mindig megragadta a fantáziámat. Évekkel később megtudtam, hogy egy mangánérc bányáról van szó, amely 1917-től egészen 2016-ig, vagyis 99 évig üzemelt, ez az évszám lett a diplomamunkám címe is. A bánya ilyen hosszú időn át történő fennállása miatt, a kis falu és a benne élők története és egzisztenciája szorosan a bányához fűződött. Munkám során meg szerettem volna ismerni a 2016-os bezárás következményeit, mind egyéni, valamint közösségi szinten, a faluban, és a bányakomplexumban egyaránt. A bánya egész területén felszín alatti fejtés volt, azokat a tárnákat már elzárták, és nehezen megközelíthetőségük miatt meg se kíséreltem a fényképezésüket.

Munkám során olyan motívumokat és mementókat kerestem, amelyek bemutatják a hely szellemét, animusát. Ugyanakkor a céloom ezzel a sorozattal nem a hely szellemének alapos bemutatása, inkább az Új Tárgyiasság irányzatához hasonlóan az esztétikum megragadása és átadása, a tiszta formaiság előtérbe helyezése. A bánya területén kívül fotóztam az ércfinomítóban, és a területtől pár száz méterre lévő víztározónál is, ami a finomító ellátására szolgált. Fényképeimen a bánya közvetlen környezetét vizsgálom, a századeleji iparosodás egy olyan maradványát, melynek élénk emlékét nem őrzi már sokáig senki. Úrkút határában lévő Csárda-hegyi őskarszt egy olyan hálás

téma volt amit nem hagyhattam ki a sorozatomból. Az eső hatására rozsdás színű kifolyások látszottak meg a sziklán, amelyből készített festéket az 1800-as években fazekasok használtak, ez volt a katalizátora a 20. század eleji mangánérckészlet felkutatására indított kísérleteknek. Számos helybéli és egykori vendégmunkás a bezáráskor nyugdíjba vonult, és a faluban maradt. A legmegbízhatóbb forrásaim a helyi lakosok a múltban a bányában dolgozó nyugdíjas munkásemberek, valamint Rostási József történész voltak. Történeteik hallgatásával jobban megérthettem az ok-okozati tényezőket, valamint ennek a kis idilli falunak a múltját jelenét és jövőjét. Digitális technikát használtam, vakuval és egy állvánnyal kiegészítve.

I. Az Úrkúti mangánércbánya rövid története

Úrkút a múlt század elején, a Zichy uradalom része volt. A szén iránti kereslet megnőtt, a helyi gőzgépek, és a szeszgyár megjelenésével, az uradalom igazgatója egy szénbánya létesítésében látta a megoldást, mivel tudott volt, hogy a Bakony gazdag szénlelőhely. A próbafejtéseken a vártnál kevesebb szenet termeltek ki, ugyanakkor világossá vált, hogy a környék gazdag mangánércben. A kohászathoz szükséges dúsított mangán, nagy jövedelemmel kecsegtetett, így 1917-ben nekiálltak a kitermelésnek. A vártnál kevesebb és rosszabb minőségű mangánérc, valamint az alkalmatlan vezetés eredményeképp 1930-ban határozatlan ideig leállt a termelés.

A bánya egészen a harmincas évek végéig zárva maradt, amikor is a háború ígérete megfelelő feltételeket teremtett az újrainvitáshoz. A bányát üzemeltető részvénytársaság alakulásakor nem gyűlt össze elég tőke, csak a Deutsche Bank nagy összegű hozzájárulásával kezdődhetett el a termelés. Ennek, valamint a revíziós törekvések előtérbe kerülésével logikus, hogy Németországnak történt a mangánérc szállítása. A mangán ugyanis fontos kohászati alapanyag, háború idején pedig a fegyverkészítés miatt keresett cikk válik belőle. A faluba bányászotthon épült, körülbelül hatvan család elszállásolására, ezek feltöltésére vendégmunkásokat fogadtak legfőképpen az Alföldről. A szovjet csapatok bevonulásakor ismét bezárt a bánya, és az ötvenes évek elejéig üzemben kívül maradt. A termelés megkezdése óta, több ízben történt munkás sztrájk, ami a 12 órás munkanapok, megterhelő munkakörülmények, és a rendkívül alacsony bérnek tudható be. Ezek a törekvések az ötvenes években lettek megfelelően kielégítve, amikor is, a szocialista rezsim iparosodási törekvéseivel és narratívával egybevágó bányászati

tevékenység, az eddigieknél kiemeltebb figyelmet kapott, ami az ott dolgozó munkások fizetésében is meglátszott. A háború óta a vezetést törvényileg kötelezték a község támogatására, havi adó formájában, ezen kívül nem kevés infrastruktúra és létesítmény létrejöttében van szerepe az üzemeltető vállalatnak, amely beruházások a rendszerváltásig folytatódtak. Tény, hogy a bánya közvetlen is közvetlenül erősen formálta a falu látképét, a szó legtágabb értelmében.

Az 1956-os forradalom után csökkenni kezdett a termelés, nem volt már annyi mangánércre szükség. Ez a dolgozók elbocsájtásával járt, amit sokszor a helyiek szenvedtek el, hiszen magasabb bérért dolgoztak mint a vendégmunkások. Az elkövetkező évtizedekben a bányászat jelentősége csökkent, a kitermelt érc és a foglalkoztatott munkások száma is egyre csökkent, a rendszerváltás után sokan nyugdíjba vonultak. 1990-től egyetlen cég, az ISD Dunafer Zrt. volt az egyetlen megrendelője a bányának, ami 2016-ban az olcsóbb alapanyagár miatt Ukrajnából kezdte importálni a mangánt. A bánya 99 évi fennállása után 2016-ban bezárt. Az akkori dolgozók nagy része a faluban telepedett le, és mivel a fiatalabb generáció gyakran inkább a városban próbált szerencsét, ezért ez a letelepedő réteg nagyrészt nyugdíjas korú emberekből állt. ¹

¹ Rostási József; Úrkút története; Úrkút Község Önkormányzata; 2008; Úrkút; 85.o-201.o
Bakonyi mangánérc bányászata; Mangán Bányászati és Feldolgozó Kft; 2006; Ajka-Úrkút;
78.o

II. Szociológiai kérdések

II.1. Falusi társadalom

A lakóhely nem csak térben meghatározó, befolyással van a társadalmi hovatartozásunkra is, más szerepek és mintázatok fedezhetők fel az eltérő terepi adottságokkal rendelkező vagy más lélekszámú településeken. A legkönnyebben megfigyelhető, kevésbé komplex egységek a falvak és községek, egyszerűen a kisebb kiterjedés, kevesebb lélekszám és az ebből idővel következő egységesség miatt. A II. világháború előtt a falvak egy „ munkahelyi, települési, művelődési és közigazgatási közösség volt, szemben a mai faluval ami a legtöbb esetben csak lakóközösség. Ez az egység és egymásra támaszkodás az individualizáció és a fiatal generáció otthonelhagyó magatartása miatt idővel gyengébb és gyengébb lett. Ez a tendencia, hogy a fiatalok a városba költöznek a jobb lehetőségekért, magával hozta a kisebb települések elöregedését és egy önmegerősítő kört generált, hiszen a lehetőségek is kevésbé lesznek verzilizáltak, ha a fiatalokat kivesszük a képből. A kötelék az lakók közt jellemileg más lesz, mint a városban élők között, nem csupán vérség vagy rokonság alapon jönnek létre, hanem a társadalomszerveződésnek a területi elrendeződés alapján történik (ház, udvarközösségek).²

² <https://mek.oszk.hu/15700/15771/15771.pdf>; 2021.03.11.

<https://mek.oszk.hu/02100/02152/html/08/11.html> 2021.03.11.

https://www.researchgate.net/publication/313973752_Industrial_sociology_the_study_of_economic_organizations/link/58b0706c92851cf7ae8ba881/download 2021.03.05
[https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Sociology/Book%3A_Sociology_\(Boundless\)/](https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Sociology/Book%3A_Sociology_(Boundless)/)

II.2. Munkaszociológia, kitekintés Úrkútra

A mostani társadalmunkban, a túlélés szofisztikáltabb formájaként tekinthetünk a termelésre, aminek végtermékét aztán egy közös bizalmon alapuló értékét viszonylag megőrző cikkekre, pénzre cserélünk, amit aztán továbbcserélhetünk különböző cikkekre. Ezen alapszik a gazdaság, e rendszer nélkül képtelen lenne működni a mostani világ. A munka szociológiai definíciója alatt bizonyos feladatok elvégzését értjük, ami mentális vagy fizikai megerőltetéssel jár, az elvégzendő feladat célja az emberi igények kiszolgálása.

Az azonos munkahelyen dolgozók között erős kötelék jöhet létre, főként akkor, ha a munka jellege miatt kulcsfontosságú az összedolgozás és a bizalom. Ez Úrkút esetében különösen igaz, hiszen a bányász szakma egyértelműen a veszélyesebb munkák közé tartozik, elengedhetetlen az együttműködés a sikeres munkához, mellékesen az átélt traumatikus élményeknek van egy olyan tulajdonságuk, hogy összekovácsolják az embereket. Említést érdemel a tény, hogy sok dolgozó, a bányavállalat által épített lakóépületekbe költözött családosan, a munkából hazaérve ugyanazokkal a jól ismert arcokkal találkozott. Ezek a „hosszúházaknak” nevezett épületekben egyszobás lakásokat helyeztek el, a kor igényeinek megfelelő volt. A házakban összesen 120 lakószoba volt, ami 120 családot jelent. A Bányatelepen kulturális rendezvényeket is szerveztek, egy ideig itt összpontosult a faluban az

17%3A_Population_and_Urbanization/17.04%3A_Urban_Life/17.4D%3A_Urban_Decline;
2021.03.06.

https://www.researchgate.net/publication/285545375_Understanding_social-ecological_change_and0_transformation_through_community_perceptions_of_system_identity 2021.03.06.

élet.³ A bányá fénykorában sok vendégmunkást vonzott a munka reményével, akiknek egy részük örökre letelepedett a faluban. Sokan évtizedeket dolgoznak le egy munkahelyen, vagy talán egész életükben nem váltanak munkahelyet, falusi viszonylatban ez még inkább igaz, a lehetőségek szűkössége miatt. Az együtt töltött hosszú idő egybekovácsolja az embereket.⁴

³ Rostási József; Úrkút története; Úrkút Község Önkormányzata; 2008; Úrkút

⁴ Rostási József; Úrkút története; Úrkút Község Önkormányzata; 2008; Úrkút

Hirsowicz Maria; *Industrial Sociology: An Introduction*; Palgrave Macmillan; 1985; New York

III. 1.Indusztriál fényképészet (múlt, jelen)

A fényképezés feltalálása óta fontos téma az ipar, valamint a benne dolgozó emberek megörökítése a fotográfusok számára. A 19. században javában dúlt a második ipari forradalom (1870-1914), valamint a kapitalizmus ma ismert formája ebben a korszakban vert gyökeret a nyugati világban, erre a legjobb példa egyértelműen az Amerikai Egyesült Államok. Ez az exponenciális gyorsasággal végbemenő iparosodás, ami mind az gigászi gyárépületek esztétikai értékében érdekelt művészek, mind az ezekben a komplexumokban nap mint nap jelen lévő, a napi betevőjükért dolgozó munkások helyzetében érdekelt alkotóknak új, érdekes tárgykört jelentett.⁵

Charles Sheeler, a gépkor egyik meghatározó munkáját készítette el, amikor 1927-ben a Ford Motor Company felkérte a River Rougeban épülő akkoriban a világon legnagyobb méretű gyárkomplexum fotózására. Sheeler impresszionista festő háttere, egyértelműen befolyásolta a fotóstílusát, a megjelenített formák és az elrendezések erről árulkodnak.⁶ A sorozat hatalmas sikert aratott, az indusztriál fotográfia egyik mérföldkövéről beszélünk, erről semmi kétség. A fotósorozat készítése során különösen figyelt, hogy ember ne szerepeljen a képen, így tudta érzékeltetni az Államokban abban az időben domináló ideálokat, mint a haladást és erőt, egy jó adag patriotizmussal párosulva. Ez a hatás sokkal erősebb volt emberábrázolás nélkül, magának a gyárnak egyfajta magasabb rendű

⁵ Joel MOKYR; The Second Industrial Revolution 1870-1914;

<https://faculty.wcas.northwestern.edu/~jmokyr/castronovo.pdf>; 2021.05.09.

⁶ <https://www.designobserver.com/feature/exposure-ford-motor-plant-by-charles-sheeler/39257>; 2021.03.21.

<https://www.phillips.com/detail/charles-sheeler/NY040120/27>; 2021.03.21.

„isteni” szellemet kölcsönöz. Sheeler óriási mechanikus gépezeteket, és a gyár vagy különálló gépek úgyszintén hatalmas méretű elemeit fényképezte. Az emberábrázolás nélkülözését még érdekesebbé teszi, hogy később körülbelül százezer embernek adott munkát a komplexum. A fényképeken láthatjuk az alkotó festői múltját, ahol az impresszionizmus mellett a precizionizmus jegyeiben is alkotott. Alkotónk, a húszas években megjelenő irányzat az Új Tárgyiasság (Neue Sachlichkeit) képviselője volt. Ennek az esztétikai irányzatnak a lényege az idealizálás nélküli puszta esztétika visszaadása fényképeken.⁷ Elsőrangú fontosságú az anyagszerűséget kiemelő fény és ezt a plasztikusságot kiemelő kompozíció.⁸ Az egymásba vágó éles felületek, dőlt vonalak, és feltűnő részletesség jellemzi a képeket. A megrendelésre készült munka, ami publikálásra is került, számtalan későbbi alkotót inspirált.

Berndt és Hilla Becher párosa ikonnak számít az ipari épületek fényképezésében. Fiatal művészethallgatóként kezdtek el együtt dolgozni. A Németországban található Ruhr vidék különösen iparosodott része az országnak, a háborúból fennmaradt de még nem lerombolt ipari objektumok széles választéka állt a rendelkezésükre, itt kezdtek először fényképeket készíteni hűtőtornyokról, víztornyokról, silókról és egyéb különálló gyári elemekről. Ha a tárgyalt tipográfiai munkát megnézzük, akkor egyértelmű hogy a formaiság és a meglepő tervezői dizájn objektív ábrázolása volt a célja az alkotópárosnak. Az ábrázolás mindenféle romantikától mentes, az szoborszerű ábrázolás. A fényképek egymás mellé rakva tökéletesen egymáshoz illenek és konzisztensek, még akkor is, hogyha nem minden esetben vannak ugyanabból a szögből és magasságból megörökítve az épületek. A

⁷ https://maimanohaz.blog.hu/2013/02/25/az_uj_targyiassag_vilaga; 2021.02.11.

⁸ <https://kulturkor.wordpress.com/2011/07/01/straight-photography-es-neue-sachlichkeit/>; 2021.02.11

készült fényképeket az *Anonyme Skulpturen: Eine Typologie technischer Bauten és Bauten, Industrieller Bau 1963-1975* kötetekben publikálták. A később házasságban élő duó a hatvanas évek közepétől kezdve Európa különböző országaiban és az Egyesült Államokban is fotózott.⁹

Az előbbiekhöz képest emberibb léptékű Kudász Gábor Arion, 2003-ban lett végzett diplomás a Magyar Iparművészeti Egyetemen, azóta hosszabb léptékű szubjektív dokumentarista munkáival számtalan kiállításon vett részt, díjakat is nyert. A diplomamunkámhoz erős inspiráció volt a *Human* című sorozata, ami Capa Nagydíjat zsebelt be. Ez a munka egy megrendelésből indult, Kudász kisebb gondolkodás után elvállalta a munkát, a saját szavaival: „Kezdtém megérteni, hogy a téglát az a metafora, amelyet mindig is kerestem. Ez egy egyszerű és szerény tárgy, de használhatom azt, hogy beszéljek valamiről, ami egyszerre személyes, helyi és globális. Beszélhetek olyan dolgokról, amelyek 10 000 évvel ezelőtt történtek, vagy arról, hogy mi történhet a következő évszázadban.” A képeken a téglát ábrázolása az ősi funkció megörökítésén kívül a jelenre és a jövőre is reflektál. Három országban található összesen tíz gyárban készített képeket. A téglát a sorozatban elő lényként formaként jelenik meg, amihez Arion szerint elengedhetetlen volt fekete-fehérre fotózni, ami frissítő egy olyan alkotótól aki általában színesben gondolkodik. Arion bevonta a téglagyár dolgozóit is, feladatokat kaptak (álomház lerajzolása), ezzel a külső segítséggel egy önreflexió jött létre, ami megörökítve rendkívül személyesé válik, új megközelítést szorgalmaz a munkások felé. A művész a téglát emberi tulajdonságait is megjeleníti a képeken, hiszen az emberi test mértékegységeihez (hüvely, öl) igazították a téglát régen is, és ez lényegében a technika fejlődésével sem változott. Ez a fotósorozat a beállított, sokszor

⁹ Charlotte Cotton; *Photography as a Contemporary Art (World of Art)*; Thames, Hudson; 2014; London; 15.o

statikus, de sosem természetellenes szoborszerű pózokba beállított emberekkel folyton párhuzamot von az emberi lény és az a sorozat középpontja a téglá között.¹⁰

Wang Yuwen kínai fotográfus az ország észak-keleti részén töltötte gyermekkorát. A szülei a helyi szénbányában dolgoztak, így az egész család a dolgozóknak fenntartott szegényes lakókörletekben élt. Időben a hatvanas években járunk, amikor a kommunista kínai vezetés szovjet mintára a nehézipar fejlesztését tűzte ki célul. Yuwen az első kamerájával elkezdte megörökíteni az életet a telepen, majd a fővárosba utazott hogy fényképészetet tanuljon. Nem sokkal hivatásos fényképésszé válása után elkezdte egy fél életet felölelő munkáját, am 1978-ban kezdett el és 2017-ben fejezte be. A cél az északkeleti, Kína nehéziparát nagy százalékban birtokló tartományok voltak, ahol az iparban dolgozók dolgozók életét és az ipar virágzását majd hanyatlását dokumentálta. Ez a munka bemutatja azokat az embereket, akik feláldozása miatt lehet ott Kína ma ahol van, ők az egyszerű dolgozók a mai Kína gerince, akiket Yuwen és a hasonló munkája nélkül talán örökre elfelednénk. Az emberábrázolás teszi ki a sorozat nagy részét, mégis tagadhatatlan, hogy a munkások a fogaskerék részei. A személyes terekbe betekintést adó képek (zuhanyzó munkás) adnak egyfajta intimitást, de ez az intimitás a hatalmas gyárépületek fényképei mellett egy olyan érdekes kombináció, ami a keményen dolgozó munkások érző emberi létét és értéktelenségét is bemutatja, mint különálló individuum. ¹¹

¹⁰ <https://www.lensculture.com/articles/gabor-arion-kudasz-human>; 2021.03.11.
<https://capacenter.hu/kiallitasok/kudasz-gabor-arion/>; 2021.03.11

¹¹ <https://nosmalljade.com/articles/those-silent-and-neglected-dongbei-ers.html>;
2021.05.08.

III.2. Új látásmódok az első világháború után

Új Tárgyisasság (Neue Sachlichkeit)

Az 1920-as években felbukkanó esztétikai irányzat Németországból ered, onnan az elnevezés. Az első világháború utáni vesztes Német Birodalomban a korszellem politikai és társadalmi változásokat sürgetett. Ez az új után való vágy a művészetekben is megmutatkozott. Szükség volt egy olyan irányzatra ami hűen megragadja a hangulatot a háború utáni Birodalomban, amit ezt a korszakot megelőzőben jellemző expresszionizmus már alkalmatlan volt erre a feladatra. Sachlich németül annyit tesz, hogy tárgyilagos. Ez az irányzatot nevezhetjük az expresszionista kifejezésmódból kiábrándultak által alkotott egyik ellenpólusnak, hiszen lényegében szöges ellentétek. Az expresszionizmus az érzelmeken alapszik és annak kifejezésén, az új tárgyiaság ezzel ellentétben megveti a romantikus ideált, főeleme az objektivitás, a forma és az anyag hű visszaadására való törekedés, az egyszerű akár hétköznapiak mondható tárgyak és más elemek új szempontból való megörökítése. A cél egy tiszta vizuális élmény átadása érzelmek nélkül. Gyakori téma az ember alkotta és formálta dolgok, új látószögek és merész képkivágások használata. Technikailag magas volt az elvárás, mivel az textúrák és az anyag szép fotográfiai leképzéséhez jó felszerelésre és ehhez párosuló tudásra volt szükség.¹²

Az Új Tárgyiaság egyik legnagyobb alakja, a német Alfred Renger-Patzsch. Legismertebb munkája az 1928-ban kiadott *Die Welt*

¹²http://www.fotomuveszet.net/korabbi_szamok/200512/a_neue_sachlichkeit_a_fotomuveszetben/; 2021.04.03.

https://en.wikipedia.org/wiki/Albert_Renger-Patzsch; 2021.04.04.

<https://www.xibtmagazine.com/en/2018/01/neue-sachlichkeit-photography/>; 2021.02.11.

Ist Schön; ami egy száz fényképet tartalmazó kötet. A benne lévő képek természeti formákat, ember alkotta tárgyakat, valamint ipari épületeket ábrázolnak a Neue Sachlichkeit nevében. A képek gyönyörű tisztán élesen és jó minőségben ábrázolják a témát. Az egész könyv hasonlít egy tudományos kiadvány illusztrációjához a képek kiemelkedő minősége miatt. Renger-Patzsch szerint a jó fénykép értéke abból ered, hogy mennyire tudja megragadni egy tárgy valóságát, lényegét.

Tiszta fotográfia

A tengerentúlról kiinduló tiszta fotográfia, egy az Új Tárgyiassághoz nagyon hasonló esztétikai megközelítést szorgalmaz. A piktorializmussal szakít, nem célja utánozni a festészetet vagy hasonlítani rá bármilyen módon. A fotográfia értékét azokban a tulajdonságokban látja amelyek a festészettől megkülönböztetik. Az új tárgyiassághoz hasonlóan a formák és textúrák hiteles visszaadását tartja a jó fénykép lényegének.¹³ Az egy pont amit a festészettel közös az a tagadhatatlan maximalizmus. Az amerikai Edward Weston ez egyik, legelismertebb szakmabeli, ennek az új látásmódnak az úttörője. Fotográfiai pályafutását az akkor uralkodó piktorialista stílusban kezdte, de nem sokkal később a nagyon részletes és ténylegesen a valóságot ábrázolni törekvő fényképeket kezdett el készíteni. A mindennapi tárgyakban látta meg sok esetben amit később az objektíve elé helyezett. A tárgyakat ábrázoló fényképeiben a tárgyai sok esetben szoborszerűen vannak bemutatva, mintha egy kiállításról lettek volna elhozva. Weston elsősorban 8x10-es nagy formátumú

¹³ https://mamanohaz.blog.hu/2013/04/08/edward_weston; 2021.04.03.

<https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/muveszetek/muveszettortenet/muveszettortenet-12-evfolyam/a-tiszta-fotografia-amerikaban/a-tiszta-fotografia-stilusjegyei-es-ezek-osszefoglaloja-ansel-adams>; 2021.04.03.

https://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Weston; 2021.04.03.

kamerát használt a képei elkészítéséhez. Később egy 4x5-ösre váltotta. Ansel Adams és Van Dyke-kal megalapították az f/64 nevezetű csoportot, ami a nagy formátumú kamera maximális élességű rekeszállására utal.¹⁴ Weston elsősorban a csendéleteiről ismert, de számos tanulmánya készült az emberi test formáiról, valamint számos gyönyörű tájképet és portrét is készített.

IV. Kitekintés az egyetemi tanulmányaimra

A dokumentarista fotográfiával az első évben Pecsics Mária által tartott Dokumentarizmus I. tárgy alatt találkoztam behatóbban, ami a felszínes tudásom egy fejlődéshez vezető úton indította el. Lenyűgözőnek találtam a dokumentarista fényképezés tagadhatatlan erejét, akár egy erősen állásfoglaló munkáról beszélünk, akár egy pusztán dokumentációról, de akkor sem veszít el ebből a hatásból ha a szubjektív dokumentarizmus vizeire evezünk. Az első félévre a feladatunk egy „nem-hely” fényképezése volt, amit úgy tudnék definiálni, mint egy olyan helyet amely az eddig betöltött funkcióját elvesztette, vagy még nem nyerte el, és e nélkül a lényét adó esszencia nélkül egy sokszor üres nehezen megfogható környezet jön létre. Ebbe a kategóriába tartozhatnak az elhagyatott épületek, de a működésen kívül lévő telefonfülkék is, vagy a biztonságos távolságtartás miatt a járdára felfestett csíkok, amelyek a járvány után valószínűleg elvesztik az addig hordozott jelentésüket.

Az általam készített üzemeken kívüli bánya is egy ilyen hely így alkalmaztam a tudást amit az órán és az órára készítendő feladat alatt sajátítottam el. Célom nem az elhagyatottság bemutatása, sokkal inkább egy olyan állapot megörökítése, ami sejteti, hogy nem is olyan régen még dolgozók tucatjai jártak a folyosókon. Ami nehéz feladat, hiszen az épület úgy tűnhet mintha már régen használaton kívül lenne.

¹⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Weston; 2021.04.03.

Ennek részben az is az oka, hogy minden szabad felületet finom mangánpor borít, ami hétköznapi pornak tűnhet. Számomra a falra akasztott kabátot ábrázoló kép teljesíti legjobban ezt a feladatot. Úgy is tűnhet, mintha szimbolikusan a munka végét jelentené de ezúttal örökre. Viszont ha közelebb megnézzük a képet akkor láthatjuk, hogy a szövetbe ivódott szennyeződésen kívül magán a kabáton nagyon kevés a ráakódott mangánpor, mintha a tulajdonosa bármikor visszatérhetne érte. A hely szellemét akartam megragadni, és számomra a képeken nincs semmi szomorú, még ha az enyészeté lett épületekben készült képek mást sugallhatnak is. A nem-helyek fényképezésekor fontos tényező a hely nem-hellyé válásának időpontja, mivel ez erősen befolyásolja, hogy milyen szinte és hogyan él a köztudatban. Ez ebben az esetben azért volt érdekes, mivel a célom a magamhoz való hitelesség volt, és számomra a téma maga nem a teljesen elhagyatott és elfelejtett mangánporos épületet jelenti, sokkal inkább egy olyan időben közeli emléket amelynek darabjait az összes tősgyökeres úrkúti őrzi.

V. Munkanapló

V.1. A bánya (újra)felfedezése

Első látogatásomkor, kissé izgatottan ültem fel a Veszprém-Úrkút buszjáratra. Tinédzser korom óta, amióta megláttam ezt az épületet, el akartam jönni ide, ez az elhatározás egyre nőtt, amíg megfogant bennem a gondolat, hogy itt készítem el a diplomamunkámat. A falu központjában rakott le a busz, ahonnan egy rövid séta után, ott is voltam a helyszínen, pontosabban az elhagyatott ércfinomító épületénél. Az alsó szintre még könnyű volt bejutni, de az emeleti részek megközelítéséhez kellett egy csöpp kreativitás. Amit azonban ott találtam, az messze megérte a szűk helyeken való kúszást. Mivel a komplexum csupán öt éve van elhagyatva, ezért a berendezések relatíve épségben vannak, valamint könnyedén találunk a dolgozók által hátrahagyott felszerelést, iratokat, személyes mementókat. A három szintes főépület minden szabad felületét egy vastag de finom mangánporréteg vöröse borítja, ami azt a benyomást kelti, mintha már több évtizede bezárt volna. Nem sokat fényképeztem, de ez az első alkalom tökéletes volt arra, hogy meglássam a potenciált a helyszínben.

V.2. A Falu megismerése

Elő látogatásom után, ahogy az időm megengedte, rendszeresen jártam Úrkúton. Felfedeztem, hogy a falu központjában lévő kocsmá és kisbolt egyfajta gócpont a közösségi interakcióknak, ezért sokszor ültem itt, azzal a céllal, hogy ha úgy adódik valakivel el tudok beszélgetni a nekem releváns témáról. Főleg az idősebb generáció mondandója érdekelt, hiszen ők személyesen is megtapasztalhatták a

bánya fénykorát, akár még dolgozhattak is ott. Minél több ilyen beszélgetés történt, annál tisztábban láttam a tényt, hogy mennyire egybefonódik a falu szelleme a bányával. Hónapokkal később Rostási József történésszel való diskurzusomkor rávilágított mennyire igaz is ez. Az ő kijelentése szerint, bármit vizsgálunk Úrkúton, azt a kérdést kell feltennünk magunk először, hogy hogyan kapcsolódik a vizsgálandó dolog a bányához. Az előbb említett centerben, fiatalokkal és idősebbekkel is beszélgettem, kiderült, hogy mindenki ismer valakit aki valamilyen módon a bányához köthető, ami annak fényében, hogy egykor a falu negyven százaléka ott dolgozott nem is olyan meglepő.

V.3. Helytörténet

A járványhelyzet miatt, kihagytam egy huzamosabb időszakot, mivel a téma emberi oldalával szerettem volna elkezdni foglalkozni, amit ez szinte lehetetlenné tett. A helyzet viszont nem javult, én pedig úgy döntöttem, hogy a megfelelő elővigyázatosság mellett itt az ideje, hogy mélyebben beleássam magam a témába. Felkerestem Rostási József történészt és író, aki az Úrkút története című kötet megírásáért felelős. Hamar kiderült, hogy szimpatizálunk egymással, ami gördülékennyé tette az eszmecserét. Mesélt a fiatalkoráról, valamint minden kérdésemre kész válasza volt. Szociológiai kérdésekben is mélyebb tudásra tehettem szert, az Úrkút története II., még kiadatlan kötetéből is kaptam vázlatokat, amiket felhasználtam a szakdolgozatom készítésekor. Ez után a beszélgetés után kezdtem érezni azt, hogy kezdem beleásni magam egy hely múltjába, és látva az ok okozati összefüggéseket, történelmi szempontból, az egész munká sokkal érdekesebbé tette, valószínűnek tartom, hogy folytatni fogom a fényképezést a diplomamunkám leadása után is, a környékre és az ott élő emberekre koncentrálni.

V.4. Lezárás

Munkám utolsó három hónapjában a bánya működéséhez szorosan kapcsolódó helyszíneket kerestem fel, amik mind Úrkút környezetében helyezkednek el. Ezen kívül, újra meglátogattam helyeket, ahol már voltam korábban, de a fotózás során végbemenő szemléletváltásban végződő folyamat hatására voltam kíváncsi, ami miatt talán mást vagy másképpen fotóznék, így is születtek képek. Képeim elkészítéséhez a legtöbb esetben csak a felhős idő nyújtotta szórt fény volt alkalmas, ami nem mindig teljesült, vagy egy ottlétem egyik felében alkalmasnak ígérkezett, de pár óra múlva kisütött a nap, így a tervezett képet a kívánt körülmények között nem tudtam elkészíteni. Ennek okáért sok időt töltöttem kint, és a tervezett fényképeket meg tudtam valósítani. Április végén történt meg az az élmény, ami számomra a fotózási feladatot lezárta. A szokásos délelőtti busszal kiutaztam Úrkútra, ahol rögtön az lett az érzésem, hogy már nincs dolgom itt. Végigjártam az eddigi helyszíneket, de egy kép sem készült. Pár óra vívódás után úgy döntöttem, hogy lezárom a munkát.

V. Konklúzió

2020 szeptemberétől kezdve fényképeztem a Bakony szívében található Úrkúti mangánbányát. A képek egy része a bányakomplexum területén készültek, valamint kerültek bele a helyi bányászat történelme szempontjából fontos helyszínekről is képek, például a Csárda-hegyi öskarsztról, ahol először fedeztek fel rozsdaszínű kiszivárgásokat a kőzetekből, ami a földalatti mangánérc készlet felfedezéséhez vezetett. Ez a körülbelül egy éven át készülő munka, rádöbbenett, hogy egy viszonylag hosszú időn keresztül készülő munkának vannak sajátos jegyei és tulajdonságai, melyet a

legjobb és leghatásosabb tapasztalás útján megtudni. Az irodalmi és személyes források által nyert tudás, hogy a képek egy valós és átfogó képet mutassanak a témáról, kardinális fontosságú a dokumentáló fotográfiában, így ebben az esetben számomra is. Az időjárás és a fényviszonyok is fontosak és voltak, mivel nem élek a munka helyszínéül szolgáló Úrkút közelében, így előre kellett terveznem de alkalmazkodni és képesnek kellett lennem, ha a legtöbbet ki szerettem volna hozni a látogatásaimból. Ahogy többet megtudtam a bánya és a falu történetéről, a kirakós (fotós munka) és a kirakós elemei (különálló képek), egy átértékelődési folyamaton mentek keresztül, ami a végső anyag összeállításában is megmutatkozik. Képek kerültek ki a végső válogatásból, valamint új fényképek elkészítése is szükségesnek látszott, amelyeknek az általuk megörökített téma miatt a munka elején nem láttam volna sok létjogosultságot, hogy a kész munkában szerepeljenek. A helyi presszóban hallott történetek régi alkalmazottaktól, és persze a segítség Rostási József történész úrtól felülmúlhatatlan valóságossággal fűszerezte meg a projektet. A gyerekkortól jelenlévő érdeklődésem az ipari zónák és az ipari épületek iránt csak fokozódott, és egyben ki is teljesedett, hogy egy olyan viszonylag kevesek által ismert objektumot fotózhattam, aminek a területét 2021 áprilisában kerítéssel körbekerítették és aktívan őrzik, elképzelhető, hogy a képeken látható formában már sosem lesz látogatható. Ezért ez a fotóprojekt, hogyha akaratlanul is, de egy csaknem száz évig működő, Magyarországon egyedülálló funkciójú és hangulatú ipari komplexum dokumentációja, ami abban az öt éves intervallumban készült, amikor a bánya már üzemén kívül volt, de szabadon látogatható. Ami teljes egészében meglepett, az az elhatározás, ami a munka haladtával egyre tisztábbá vált, hogy szívesen folytatnám a munkát és most a falu jelenét képező, ott élő emberekre koncentrálnék, ami a jelenlegi sorozatnak nem része. A helytörténeti kutatómunka világossá tette számomra, az ok okozati

összefüggések, amelyek ennél a foglalatosságnál akarva-akaratlanul realizálódnak egy olyan lényegre hoznak képbe, ami meghamisíthatatlan valóságosságot hordozza magában.

Bibliográfia

Mary Marien; A fotográfia nagykönyve - A fényképezés kultúrtörténete; Typotex; 2001; Budapest

Bakonyi mangánérccek bányászata; Mangán Bányászati és Feldolgozó Kft; 2006; Ajka-Úrkút

Rostási József; Úrkút története; Úrkút Község Önkormányzata; 2008; Úrkút

Hirszowicz Maria; Industrial Sociology: An Introduction; Palgrave Macmillan; 1985; New York

Susan Sontag; A fényképezésről; Európa Könyvkiadó; 2010; Budapest

Charlotte Cotton; Photography as a Contemporary Art (World of Art); Thames, Hudson; 2014; London

Wilfried Baatz; Fotográfia; Kosshuth Kiadó; 2003; Budapest

Szilágyi Gábor; A fotóművészet története, A fényrajztól a holográfiáig; Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata; 1982; Budapest

Andorka Rudolf; Bevezetés a szociológiába; Osiris Kiadó; 2006; Budapest

Képes György; A látás nyelve; Gondolat Kiadó; 1979; Budapest

Forrásmegjelölések

<https://designobserver.com/feature/exposure-ford-motor-plant-by-charles-sheeler/39257>;
Utolsó letöltés: 2021.03.21.

<https://nosmalljade.com/articles/those-silent-and-neglected-dongbei-ers.html>; Utolsó letöltés:
2021.05.08.

<https://mek.oszk.hu/15700/15771/15771.pdf>; Utolsó letöltés: 2021.03.11.

https://www.researchgate.net/publication/285545375_Understanding_social-ecological_change_and0_transformation_through_community_perceptions_of_system_identity

<https://mek.oszk.hu/02100/02152/html/08/11.html>; 2021.03.11.

[https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Sociology/Book%3A_Sociology_\(Boundless\)/17%3A_Population_and_Urbanization/17.04%3A_Urban_Life/17.4D%3A_Urban_Decline](https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Sociology/Book%3A_Sociology_(Boundless)/17%3A_Population_and_Urbanization/17.04%3A_Urban_Life/17.4D%3A_Urban_Decline);
Utolsó letöltés: 2021.04.06.

<https://www.thoughtco.com/sociology-of-work-3026289>; Utolsó letöltés: 2021.04.

https://www.researchgate.net/publication/313973752_Industrial_sociology_the_study_of_economic_organizations/link/58b0706c92851cf7ae8ba881/download; Utolsó letöltés: 2021.03.05

<https://www.phillips.com/detail/charles-sheeler/NY040120/27>; Utolsó letöltés: 2021.03.21.

<https://kulturkor.wordpress.com/2011/07/01/straight-photography-es-neue-sachlichkeit/>;
Utolsó letöltés: 2021.02.11

<https://www.lensculture.com/articles/gabor-arion-kudasz-human> Utolsó letöltés: 2021.03.11

<https://capacenter.hu/kiallitasok/kudasz-gabor-arion/>; Utolsó letöltés: 2021.03.11.

https://maimanohaz.blog.hu/2013/02/25/az_uj_targyiassag_vilaga; Utolsó letöltés:
2021.02.11.

https://maimanohaz.blog.hu/2013/04/08/edward_weston; Utolsó letöltés: 2021.04.03.

<https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/muveszetek/muveszettortenet/muveszettortenet-12-efolyam/a-tiszta-fotografia-amerikaban/a-tiszta-fotografia-stilusjegyei-es-ezek-osszefoglaloja-ansel-adams>; Utolsó letöltés: 2021.04.03.

http://www.fotomuveszet.net/korabbi_szamok/200512/a_neue_sachlichkeit_a_fotomuveszetben; Utolsó letöltés: 2021.04.03.

https://en.wikipedia.org/wiki/Albert_Renger-Patzsch; Utolsó letöltés: 2021.04.04.

<https://photographyproject.uk/a-level/edward-weston-still-life-photography/>; Utolsó letöltés: 2021.04.03.

<https://www.xibtmagazine.com/en/2018/01/neue-sachlichkeit-photography/>; Utolsó letöltés: 2021.02.11.

https://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Weston; 2021.04.03.

Képjegyzék

